

VAN SCHOOLORLOG NAAR SCHOOLVREDE BRUGGE 1884-1885

K. ROTSAERT^o

Inleiding

Er is al veel inkt gevloeid over de onzalige schoolstrijd die ons land teisterde van 1879 tot 1884, ook voor wat betreft de Brugse regio ¹. Het is duidelijk dat die strijd reeds jaren, ja zelfs decennia vooraf was voorbereid door diverse maatregelen en wetgevende initiatieven, zowel van liberalen als van katholieken, en dit op nationaal en op lokaal vlak. De zgn. ongelukswet van 1879 en de schoolstrijd die erop volgde, waren dan ook niet meer dan de culminatie van een conflict dat al vrij vroeg na de consensuswet van 1842 op het lager onderwijs latent aanwezig was in de Belgische politiek, en dat de beide grote opinierichtingen tegen elkaar opzette.

Evenmin als 1879 de werkelijke begindatum is van de eerste Belgische schoolstrijd, is 1884 er de einddatum van. In dit laatste jaar won de Katholieke Partij de parlementsverkiezingen en een nieuwe schoolwetgeving kwam tot stand. Maar de "vijandelijkheden" duurden nog een tijd voort ². De geschiedschrijving laat hier echter nog heel wat leemten open, zeker op lokaal vlak.

Het Brugse stadsbestuur tegenover de onderwijswet van 1879

De katholieke gemeentebesturen en het katholieke provinciebestuur van West-Vlaanderen stelden alles in het werk om de schoolpolitiek

^o Leraar; Weimanstraat 30, 8377 Zuienkerke.

1. C. VREUGDE, *De Schoolstrijd in het administratief arrondissement Brugge (1878-1884)*, in *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis*, 124, (1987), p. 157-190.

2. T. LUYCKX, *Politieke Geschiedenis van België*, Brussel-Amsterdam 1964, p. 179.

van de liberale regering tegen te werken³. Via allerlei verdragingsmaneuvers en zelfs door categorisch te weigeren de uitvoeringsbesluiten van de antiklerikale onderwijswet van 1879 toe te passen, poogden zij de katholieke vrije scholen te beschermen en het openbaar onderwijs te bestrijden. Zo ook te Brugge.

In 1878 - aan de vooravond van de schoolstrijd - veroverde de Katholieke Partij alle zetels in de Brugse gemeenteraad en van dan af tot een heel eind in de 20ste eeuw leidde burgemeester Amedée Visart de Bocarmé een homogeen katholiek schepencollege. Door allerhande knepen probeerde dit regeringsvijandig bestuur de onderwijspolitiek uit Brussel te dwarsbomen. Nu de greep van de gemeentelijke overheid op de eigen gemeentescholen fel verminderd was, zou diezelfde overheid haar scholen pogen te ontvolken ten voordele van de vrije katholieke scholen. Daarom werd o.m. het schoolgeld van de betalende leerlingen gevoelig verhoogd ; niet-Brugse kinderen en kinderen van beneden de zes of boven de veertien jaar werden aan de deur gezet ; het werd de gemeentelijke leerkrachten verboden nog verder godsdienst te onderwijzen en voor dit vak werden dan ook geen leerboeken meer aangekocht ; de benoeming van de leden van de officiële schoolcomités werd op de lange baan geschoven. Al die maatregelen en nalatigheden werden door de hogere overheid te niet gedaan of bestreden, maar meestal tevergeefs.

De provincieraad en de Bestendige Deputatie steunden de obstructiepolitiek van de katholieke gemeentebesturen, zodat de tussenkomsten van de pas benoemde en weinig populaire gouverneur Theodore Heyvaert ontkracht werden.

Er mag dus gesteld worden dat de laïciserende onderwijsmaatregelen van minister Van Humbeek weinig uitwerking gehad hebben in de katholieke gemeenten van West-Vlaanderen. Dat neemt niet weg dat de gemeentebestuurders, ook die van Brugge, na het beëindigen van de schoolstrijd met een kater bleven zitten. De herhaalde vernietigingen van hun beslissingen, de vele vermaningen en bedreigingen, de aanstelling van bijzondere commissarissen die in hun plaats optraden, hadden hen gekrenkt als katholieken en als voorvechters van de gemeentelijke autonomie. Mocht men zich bijgevolg aan een revanchepolitiek verwachten, éénmaal de katholieken terug aan de macht waren ?

3. C. VREUGDE, *o.c.*, p. 175.

De nieuwe schoolwet van 20 september 1884

Na de kamerverkiezingen van 1884, die een verpletterende nederlaag van de liberalen betekenden, werd de katholieke regering-Malou samengesteld, waarin minister Jacobs bevoegd was voor onderwijszaken en waarvan ook de ultra-conservatieve Woeste deel uitmaakte. Reeds op 23 juli diende hij een nieuw wetsontwerp voor de organisatie van het lager onderwijs in de Kamer in. De hoofdlijnen van die nieuwe wet kwamen hierop neer :

- De bevoegdheid voor het lager onderwijs kwam opnieuw in handen van de gemeenten die tenminste één school moesten bezitten. Zij mochten evenwel een vrije school "aannemen" en bijgevolg subsidiëren.
- De gemeentebesturen beslisten zelf of het godsdienstonderwijs deel zou uitmaken van het lessenprogramma, maar elke huisvader kon zijn kind van dat onderwijs ontslaan.
- Men moest geen bezitter meer zijn van een officieel diploma om in een gemeenteschool les te mogen geven.

De parlementaire debatten hierover namen een aanvang op 11 augustus en de wet werd uitgevaardigd op 20 september⁴. Aan de vooravond van de parlementaire debatten over dat nieuwe wetsontwerp, richtte de Brugse gemeenteraad een petitionnement aan de voorzitter en de leden van Kamer en Senaat "pour demander l'abrogation de la loi de 1879 et son remplacement par une loi meilleure". De tekst was ontworpen door het schepencollege, werd in de gemeenteraad voorgelezen door de burgemeester, en unaniem goedgekeurd⁵. Volgens dat Brugse werkstuk moest de nieuwe onderwijswet beantwoorden aan volgende principes :

- "Respect de la liberté de conscience de tous les citoyens sans excepter ceux qui veulent pour leurs enfants un enseignement confessionnel.
- Respect absolu du principe de la liberté de l'enseignement garanti par la constitution et faculté pour les communes de subsidier toutes les écoles qui rendent des services réels à proportion de ces services régulièrement constatés.

4. T. LUYCKX, *o.c.*, p. 188.

5. *Bulletin Communal de la ville de Bruges*, 1884, p. 417.

- Administration et direction des écoles communales par les autorités locales qui seules représentent parfaitement les familles intéressées.
- Accessibilité de la carrière de l'enseignement à tous les citoyens qui font preuve des connaissances voulues".

De wet van 20 september 1884 beantwoordde ruimschoots aan de desiderata van de Brugse stadsbestuurders.

Liberale reactie op de nieuwe wet

De liberale reactie op de nieuwe schoolwet beperkte zich niet tot het parlement, maar manifesteerde zich vooral op de straat ⁶. Vooral te Brussel en in het Waalse landsgedeelte verliepen de betogingen zeer woelig. Liberale manifestaties lokten katholieke tegenmanifestaties uit. Daarbij werden verschillende betogers gewond, o.m. tijdens de katholieke optocht in de hoofdstad van 7 september 1884.

Na de parlementaire goedkeuring van de schoolwet vroegen de liberale burgemeesters een audiëntie aan bij koning Leopold II om te beletten dat hij die wet zou bekrachtigen. Desondanks verscheen op 20 september de door de koning ondertekende wet in het Belgisch Staatsblad. Maar de liberale manifestaties duurden voort en namen nu een antiköningsgezind en republikeins karakter aan. Vanzelfsprekend liet de pers zich in die heropflakkerende strijd tussen klerikalen en antiklerikalen niet onbetuigd. Om daaraan een einde te stellen was de koning bereid de van revanchisme verdachte regering-Malou op te geven. Op 26 oktober 1884 nam dit kabinet ontslag na amper 132 dagen geregeerd te hebben. Meteen werd de gematigde katholieke politicus August Beernaert tot formateur aangesteld.

Ongenoegen te Brugge

De gebeurtenissen te Brussel verwekten ongenoegen in het overwegend katholieke Brugge. Maar van liberale agitatie tegen de nieuwe schoolwet was hier nagenoeg geen sprake. Alleen de lokale liberale bladen bestreden met veel woorden de katholieke schoolwet en de makers ervan. Over de incidenten te Brussel werd uitvoerig bericht

6. T. LUYCKX, *o.c.*, p. 189.

in de liberale "Le Journal de Bruges". De artikels stonden vol hatelikheden aan het adres van de tegenstanders, zo o.m. bij de beschrijving van de Brugse delegatie in de grote katholieke betoging van 7 september te Brussel :

"Enfin nous avons vu partir la fameuse manifestation brugeoise. En voici sa décomposition : plusieurs prêtres en costume civil, 200 paysans raccolés aux villages environnants, 200 individus achetés et enfin la fine fleur du cléricalisme fanatique au nombre d'une centaine au grand maximum. Voilà le grand contingent fourni par la capitale des couvents. Fiasco complet ! Bruges condamne donc énergiquement la loi scolaire. On le vera bien au mois d'octobre. (Le Journal de Bruges, 9-9-1884)".

De repliek in de katholieke "Gazette van Brugge" was van hetzelfde allooi :

"Ehwel, waar zijn nu de zwijns, menschen van te lande ? Tot nu toe waart gij de zwijns en de beesten voor de geuzerij, en alle dagen miek men er u voor uit. Waar zijn de zwijns ? Zondag hebt gij er eenen troep kunnen zien van de eerste goeste, wilde, uitgelatene, afgemergelde. Van 't ongediert der zwijns zijn vele steden en dorpen al verlost. Ge moet allemale op de gemeente waar er zelfs maar een liberaal in de raad zetelt het boeltje kuischen in october. De geuzen buiten. Weg met de zwijns". (De Gazette van Brugge, 10-9-1884).

In beide fragmenten wordt verwezen naar de gemeenteraadsverkiezingen die voor de deur stonden en die te Brugge opnieuw glansrijk gewonnen werden door de katholieken. Maar buiten het fluitjesconcert waarmee de katholieke betogers aan het station door tegenbetogers werden onthaald, bleven de gemoederen alhier vrij bedaad.

Het homogeen katholieke stadsbestuur stond evenwel volledig achter de regering-Malou en betreurde haar ontslagneming. Tijdens de gemeenteraadszitting van 8 november 1884 werd een adres van erkentelijkheid aan de ontslagnemende regering unaniem goedgekeurd ⁷. De tekst werd door raadslid M. Van den Abeele voorgelezen en luidde als volgt :

7. *Bulletin Communal...*, 1884, p. 460.

“Le ministère dont ils ont fait partie, avait, par le projet de loi sur l’enseignement primaire devenu la loi du 20-9-1884, sauvegardé la liberté de conscience et les droits des familles, assuré le développement de l’instruction, appliqué dans leur véritable esprit les dispositions constitutionnelles relatives à l’enseignement, respecté les libertés communales et ménagé les ressources publiques”.

Een tweede adres werd gericht tot koning Leopold II en verwoordt de ongerustheid van de Brugse mandatarissen nopens de uitvoering van de goedgekeurde schoolwet. De tekst was eveneens van de hand van Van den Abeele ⁸ :

“En priant Sa Majesté de donner à cette loi, sanctionnée par elle, une application juste et large, malgré l’agitation séditieuse qui se prépare dans la capitale du pays et qui paraît vouloir obtenir la non-exécution d’une loi voulue par la nation”.

Bij de stemming van die tekst onthielden zich drie raadsleden (Fonteyne, Fraeys en Van Houtryve). Zij betwistten de term “l’agitation séditieuse” en opteerden voor “l’agitation factice”... in de pers !

Beernaerts verzoeningspolitiek

Het nieuwe kabinet o.l.v. de gematigde August Beernaert (1829-1912) startte al op 26 oktober 1884. Zijn eerste opdracht bestond erin de gemoederen die door de schoolstrijd zo opgehitst waren, tot bedaren te brengen ⁹. Dat lukte gedeeltelijk door het treffen van een aantal maatregelen die op de steun van een meerderheid van gematigde katholieken en liberalen konden rekenen. Zij waren verschillend voor Vlaanderen en Wallonië. Immers in Vlaanderen hadden de meeste gemeentebesturen de officiële scholen afgeschaft en katholieke privéscholen aangenomen. In Wallonië daarentegen weigerden vele gemeenten om privéscholen aan te nemen. Om het financiële probleem van de talrijke werkloos geworden onderwijzers uit die afgeschaft officiële scholen in Vlaanderen op te lossen, liet minister

8. *Ibidem*, p. 461.

9. T. LUYCKX, *o.c.*, p. 197.

Beernaert de wet op de terbeschikkingstelling door het parlement goedkeuren. En om de privéscholen in Wallonië leefbaar te houden, voorzag hij een speciale post op de begroting van Binnenlandse Zaken, alhoewel met de uitvoering daarvan gewacht werd tot in 1894.

Kon de vorige regering, geleid door Malou, een geest van revanchisme aangewreven worden, dit mag zeker niet beweerd worden van de regering Beernaert. Door haar voorzichtig en tolerant optreden heeft zij de gespannen sfeer rond de schoolstrijd grotendeels opgeruimd. Dit voorbeeld werd niet altijd gevolgd op gemeentelijk vlak. Hieronder gaan we na hoe Brugge het schoolprobleem aanpakte na de goedkeuring van de nieuwe wet op het lager onderwijs van 20 september 1884.

Geen overhaasting in Brugge

De onderwijskwestie kwam in de Brugse gemeenteraad pas opnieuw aan de orde op 24 januari 1885, dus ruim 4 maanden na de goedkeuring van de nieuwe wet in het parlement, dit tot groot ongenoegen van het vooraanstaande raadslid dr. Eugeen Van Steenkiste. Die had wat meer dynamisme vanwege het stadsbestuur gewenst, ten einde de gevolgen van vier jaar liberale onderwijspolitiek zo spoedig mogelijk weg te werken. "We zijn jaren vernederd en bespot door officiële instanties en zijn nu blijkbaar in slaap gevallen", klaagde hij in volle gemeenteraadszitting¹⁰. Maar er was toen al heel wat werk afgelegd in de stedelijke onderwijscommissie. Raadslid Adolphe De Clercq las het rapport van die werkzaamheden voor in genoemde gemeenteraadszitting¹¹. Dit rapport voorzag :

- de wederinschrijving van het godsdienstonderricht vooraan op het programma in de gemeentescholen;
- het verschaffen van gratis onderwijs aan alle arme kinderen van Brugge;
- de afschaffing van de "overtollige" gemeentescholen;
- de aanstelling van een directeur van de resterende gemeentescholen.

10. *Bulletin Communal...*, 1885, p. 27.

11. *Ibidem*, p. 20-26.

Godsdienstondericht in de gemeentescholen

De gemeenteraad had beslist om het godsdienstondericht opnieuw aan het hoofd van het leerprogramma in de gemeentelijke lagere scholen te plaatsen¹². De bisschop werd daarvan op de hoogte gebracht in een schrijven van 27 januari 1885, met de vraag op welke wijze en door wie die lessen gegeven zouden worden. Bisschop J.B. Faict antwoordde dat dit geregeld moest worden met de pastoors van de betrokken parochies : St.-Jacob, St.-Anna en St.-Salvator¹³. Daarop volgde een brief aan de drie pastoors waarin die werden uitgenodigd voor een onderhoud met het schepencollege. Het resultaat van die besprekingen was dat de teksten van de catechismus en de gewijde geschiedenis zouden aangeleerd worden door een onderwijzer, gedelegeerd door de parochiegeestelijkheid. Dit moest gebeuren bij de aanvang en het einde van elke klasdag. Een keer per week zouden de schoolkinderen dan onder begeleiding van hun leerkrachten naar de respectievelijke parochiekerken gaan waar de geestelijkheid de aangeleerde teksten zou uitleggen en bespreken. Toch vonden de pastoors dit een zware opdracht en vroegen het schepencollege er bij de bisschop op aan te dringen de leerlingen te verdeelen over minstens vijf parochies. Mgr. Faict ging nog verder en besliste dat de leerlingen zouden verspreid worden over de zeven stadsparochies¹⁴.

Die overeenkomst tussen de geestelijke overheid en het schepencollege werd uitvoerig besproken tijdens de raadszitting van 11 april 1885. Sommige raadsleden vonden dat de pastoors zelf in de gemeentescholen les moesten komen geven. Dit kon het godsdienstig klimaat in die scholen alleen maar ten goede komen, zoals dit trouwens vóór de schoolstrijd en in toepassing van de oude wet van 1842 het geval was. Raadsleden Van den Abeele en Demonie stelden zelfs dat het wegblijven van de clerus uit de gemeentescholen een tegemoetkoming was aan de liberale schoolwet van 1879 die de pastoor uit de officiële school wilde bannen. Maar burgemeester Visart verdedigde het akkoord met de geestelijke overheid. Trouwens, het droeg haar goedkeuring weg en "nous ne devons pas nous montrer

12. *Ibidem*, p. 230-239.

13. Brugge, Archief van het Bisdom, *Acta Faict*, 1885, p. 35.

14. *Ibidem*, p. 130.

plus catholique que le papa”, aldus de burgemeester¹⁵. Toch werd de bisschop op de hoogte gebracht van de ongerustheid die er heerste onder een groot aantal Brugse gemeenteraadsleden¹⁶. De bisschop antwoordde onmiddellijk. Hij wees op de atmosfeer van neutraliteit die nog steeds in de gemeentescholen heerste en achtte er daarom de aanwezigheid van de clerus niet wenselijk¹⁷. Dit zou zeker het geval zijn voor de “onervaren” seminaristen die vóór de schooloorlog voor dit onderwijs werden ingeschakeld. Voor de onderpastoors die al in de vrije scholen les gaven, zou deze nieuwe taak overigens te belastend zijn. Maar de Brugse burgemeester was met die afwijzende houding van de bisschop niet ingenomen en wachtte om het bisschoppelijke antwoord in de gemeenteraad bekend te maken. Hij nam contact op met volksvertegenwoordiger en oud-minister Victor Jacobs, die wellicht een grotere invloed had op de Brugse kerkvorst dan de burgemeester. Jacobs was minister van Binnenlandse Zaken, tevens belast met onderwijszaken, in de kortstondige regering-Malou en mede-opsteller van de nieuwe “katholieke” schoolwet van 22 september 1884. Hij ging door voor een van de “haviken” binnen het katholieke kamp. Na een onderhoud met burgemeester Visart wendde hij zich in een schrijven tot Mgr. Faict¹⁸. Jacobs had het daarin over zijn onderhoud met de Brugse burgemeester die de indruk gaf dat monseigneur niet wilde dat de geestelijkheid ook maar één stap in de gemeentescholen zou zetten, wat dan zou betekenen dat er geen verschil was tussen de wet van 1884 en die van 1879 “...ce que n’a pu pas être l’intention de Votre Grandeur”. Daarom drong Jacobs erop aan dat de Brugse clerus tenminste de godsdienstlessen in de gemeentescholen zou gaan inspecteren “... cela suffira pour différencier la loi de 1884 et celle de 1879”. Ook maakte Jacobs aan Faict bekend dat burgemeester Visart van plan was de bisschoppelijke brief terug te sturen, en drong erop aan dat Zijne Hoogheid in een nieuw schrijven aan het schepencollege rekening zou houden met zijn opmerkingen en dat hij gelukkig zou zijn mocht die brief “être moins désagréable pour le gouvernement”.

15. *Bulletin Communal...*, 1885, p. 235.

16. Deze brief van 13 april 1885 werd ingekleefd in de *Acta Faict*, 1885, p. 162.

17. *Acta Faict*, 1885, p. 146.

18. Ook deze brief van 22 april 1885 werd ingekleefd in de *Acta Faict*, 1885, p. 162.

Vooraleer dit verzoek in te willigen schreef de bisschop een uitvoerig antwoord aan volksvertegenwoordiger Jacobs¹⁹. Daarin stelde hij dat ondanks de nieuwe schoolwet, het katholieke stadsbestuur in het katholieke Brugge nog 5 gemeentescholen en 2 gemeentelijke zondagsscholen liet voortbestaan ; dat hij zich beriep op art. 4 § 5 van die nieuwe wet om de geestelijkheid toe te laten onderwijzers van hun keuze aan te duiden om godsdienstonderricht te geven ; dat hij die geestelijkheid voorgeschreven had dit onderwijs ter plaatse regelmatig te inspecteren. (Daarvan was evenwel geen sprake in vermelde brief aan het schepencollege van 15 april 1885). De bisschop beweerde vervolgens dat alles zonder problemen de gemeenteraad zou gepasseerd zijn “.. mais, selon son habitude M. Visart, par ses hésitations, a provoqué les remarques de quelques conseillers qui, sans préparation aucune se sont pris à discourir contre la loi de 1884, bien plus contre les propositions du clergé parfaitement conformes à cette loi”. En uit de laatste alinea van die brief blijkt duidelijk dat de bisschop in burgemeester Visart geen bondgenoot zag om van het onderwijs te Brugge opnieuw een kerkelijk monopolie te maken. “Vous rendriez service si vous pouriez à l’occasion, inspirer à notre cher Bourgmestre, si bien voué d’ailleurs, un peu plus d’aplomb et de courage ; et je vous serai surtout reconnaissant si vous pouriez le guérir de la préférence, que je ne m’explique pas, professée en tout occasion par lui, en faveur de l’enseignement laïque à tous les degrés. Ceci est confidentiel”.

Hoe dan ook, Mgr. Faict trok zijn bewuste brief van 15 april in en verving die door een nieuwe, gedateerd op 24 april 1885²⁰. De inhoud ervan werd meegedeeld tijdens de gemeenteraadszitting van 2 mei 1885²¹. De pastoors zouden nu wel in de scholen komen om het aanleren van de godsdienstige teksten door de onderwijzers te controleren. Dat was voorlopig alles. Later, als het klimaat in de officiële scholen weer wat godsdienstiger zou zijn, konden eventueel seminaristen ingeschakeld worden. En hiermee legde Faict de vinger op de wonde. Na 4 jaar bitsige schoolstrijd was er in het onderwijzerskorps van de gemeentescholen en onder vele ouders

19. *Acta Faict*, 1885, p. 163.

20. *Ibidem*, p. 162.

21. *Bulletin Communal...*, 1885, p. 246.

een geest van antiklerikalisme gegroeid, waardoor de priester geen welgekomen gast meer was in die scholen.

In augustus 1885 werd het herziene "Vorderings- en Studieprogramma van de gemeentescholen der stad Brugge" in de gemeenteraad besproken en goedgekeurd²². Art. 8 bepaalde dat er opnieuw vóór en na de lessen zou gebeden worden en art. 9 bepaalde dat het godsdienstonderricht dagelijks zou verstrekt worden bij het begin en op de einde van de schooltijd. De kinderen konden evenwel door hun ouders of door hun voogden van het bijwonen van die lessen ontslagen worden.

Afschaffing van "overbodige" gemeentescholen

Vóór het uitbreken van de schoolstrijd telde de stad Brugge 4 gemeentelijke lagere jongensscholen met 732 leerlingen en 2 gemeentelijke lagere meisjesscholen met 876 leerlingen²³. In toepassing van de liberale schoolwet en ondanks de tegenwerking van het katholieke stadsbestuur, kwam daar in 1881 een derde meisjesschool bij. Aan elk van de 3 meisjesscholen was een kleuterafdeling of "bewaarschool" verbonden. Maar het aantal leerlingen nam in die periode geenszins toe, integendeel. De boycot door het stadsbestuur van zijn eigen scholen en vooral de actie van de geestelijkheid, deden het aantal leerlingen die de gemeentescholen bezochten, gevoelig dalen. Aan het einde van de schoolstrijd in 1884 telden de jongensscholen nog amper 549 kinderen en de meisjesscholen 484²⁴. Dat betekende 7 scholen voor iets meer dan 1000 kinderen. Er waren dus meer scholen voor minder leerlingen, vergeleken met de rustige "vóóroorlogse" tijd. Het is dan ook bijna vanzelfsprekend dat het Brugse stadsbestuur na de parlementaire goedkeuring van de nieuwe schoolwet er ernstig aan dacht om tot de sluiting van een aantal van die scholen over te gaan.

In haar rapport stelde de onderwijscommissie voor om 1 van de 4 jongensscholen (School nr. 4 in de Jeruzalemstraat) en 1 van de 3

22. *Ibidem*, p. 259-263.

23. *Bulletin Communal...*, 1881, *Rapport sur l'Administration et la situation des affaires de la ville de Bruges pour l'année 1880*, p. LX.

24. Brugge, Stadsarchief, *Ecoles communales, inscriptions 1883-1885 et Instruction primaire, listes 1885-1886*. Zie ook *Rapport... pour l'année 1885*, p. LXIX.

meisjesscholen (School nr. 3 aan de Langerei) af te schaffen. Slechts 1 meisjesschool zou een bewaarafdeling behouden (School nr. 2 in de Ganzestraat). Aldus zou men terugkeren naar de toestand van net vóór de schooloorlog. Maar aangezien het leerlingenaantal beduidend lager lag dan in 1879, stelde de commissie voor om in elk van de 3 resterende jongensscholen één onderwijsambt op te heffen. Zo bleven 15 onderwijzers in stadsdienst voor 577 leerlingen, d.i. één leerkracht per 38 leerlingen. Rapporteur De Clercq merkte hierbij op : "chiffre inférieur à la moyenne généralement admise, même sous le ministère précédent et qu'il a établie pour l'école d'application annexée à l'école normale de Bruges"²⁵. In de meisjesscholen waren de cijfers iets ongunstiger, nl. 13 onderwijzeressen voor 542 leerlingen, d.i. één per 41 leerlingen. Aan de ontslagen leerkrachten zou voorlopig wachtgeld toegekend worden, volgens de voorschriften van de wet en rekening houdend met particuliere omstandigheden.

Duiven en haviken

In de discussie die volgde op de voorlezing van het rapport, was het vooral raadslid dr. Eugene Van Steenkiste die het hoge woord voerde²⁶. Terloops weze opgemerkt dat hij het enige raadslid was dat zich tijdens de vergaderingen uitsluitend in het Nederlands uitdrukte, terwijl zijn collega's zonder uitzondering, hem in het Frans van antwoord dienden.

Zijn kritiek op het rapport was niet mals. Het was naar zijn mening veel te laks. Hij betwijfelde vooreerst de cijfers over het aantal ingeschreven leerlingen in de gemeentescholen. Voor eigen rekening had hij een telling laten uitvoeren en het resultaat was heel wat minder : 455 i.p.v. 577, wat de jongens betrof. Dat verschil verklaarde hij door het feit dat sommige kinderen dubbel ingeschreven waren en omdat er sedert de officiële telling al heel wat leerlingen overgegaan waren naar de vrije scholen. Hoe dan ook, volgens Van Steenkiste waren drie scholen voor 455 leerlingen een totaal over-

25. *Bulletin Communal...*, 1885, p. 24.

26. *Ibidem*, p. 26-37.

bodige luxe. In plaats van één school af te schaffen had hij er liever drie afgeschaft. Eén gemeentelijke jongensschool moest volstaan. Daartoe was het evenwel noodzakelijk de overeenkomst van destijds, tussen de stad en het rijk, inzake de oefenschool verbonden aan de rijksnormaalschool te Brugge, naar de letter toe te passen. Daar immers was plaats voorzien voor 300 "arme" jongens uit de stad, maar tot dan toe genoten er amper 140 kinderen van overwegend begoede (liberale) ouders van dit kosteloze onderwijs. Van Steenkiste rekende : $455 - (300 - 140) = 295$. Voor dat aantal was één gemeentelijke jongensschool meer dan voldoende, besloot hij. Op de kwestie van de oefenschool wordt verder in deze bijdrage uitvoerig ingegaan.

Ook één gemeentelijke meisjesschool moest volstaan volgens de dokter-politicus, want een groot aantal arme meisjes kon insgelijks overgeplaatst worden naar de oefenklassen van de normaalafdeling voor juffrouwen. Het geld dat gespaard kon worden door het afschaffen van nog meer gemeentescholen, kon dienen om de vrije katholieke scholen te subsidiëren. Eugeen Van Steenkiste argumenteerde zijn vrij radikaal standpunt door erop te wijzen dat de katholieken de verkiezingen gewonnen hadden door de schoolstrijd, en dat het bijgevolg de wil van de kiezer was, dat het katholiek onderwijs zou bevoordeligd worden. Hij werd hierin bijgetreden door raadslid en senator Léon Van Ockerhout die, althans in de toekomst, nog meer gemeentescholen wenste te zien sluiten. Hij beriep zich daarvoor op de gemeentelijke vrijheid om de voorkeur te geven aan het katholiek onderwijs. Met hun harde standpunten stonden beide haviken in de gemeenteraad vrijwel alleen.

De overgrote meerderheid van de Brugse gemeenteraadsleden nam een veel milder standpunt in. In zijn antwoord op het betoog van raadslid Van Steenkiste verwierp rapporteur De Clercq de telling-Van Steenkiste en wees op de onmogelijkheid om binnen afzienbare tijd leerlingen over te hevelen naar de rijksoefenschool. Belangrijker is, dat hij een pleidooi hield voor verdraagzaamheid en voor de rechten van de minderheid :

"Nous ne devons pas faire retour à un régime que nous avons été les premiers à critiquer. Nous nous sommes plaints du régime antérieur, parce qu'il nous opprimait ; ne nous attirons pas les mêmes reproches en ne respectant pas suffisamment les droits et les convictions de nos adversaires".

Tenslotte was het de burgemeester die de mening vertolkte van vrijwel de voltallige gemeenteraad, toen hij vlak vóór de stemming verklaarde :

“Il faut des écoles qui puissent recevoir tous les enfants, et ces écoles doivent être réparties sur les divers points de la ville. Si nous n’agissions pas ainsi, nous ne nous conformerions pas aux désirs de nos administrés”.

Een ander artikel uit het commissierapport betrof de opheffing van de officiële “Ecole d’Adultes”, te Brugge ook Zondagsschool genoemd, die de stad tijdens de schoolstrijd had moeten oprichten²⁷. Er was een speciale regeringscommissaris bij te pas gekomen, aangezien de gemeenteraad een budget voor die instelling éénparig had verworpen. In 1885 telde die adultenschool nog hooguit 50 leerlingen. Zij zou vervangen worden door avondlessen in de bestaande lagere scholen. Aldus waren er geen speciale lokalen, noch speciaal personeel nodig.

Ook over het principe van het kosteloos onderwijs werd niet gediscussieerd. Kinderen die daarvoor niet in aanmerking kwamen, moesten twee frank per maand schoolgeld betalen.

Uiteindelijk werd het commissierapport nog in diezelfde zitting van 24 januari 1885 goedgekeurd met 21 stemmen tegen 1²⁸. Die enige tegenstem kwam van dr. Eugeen Van Steenkiste. Leon van Ockerhout keurde het rapport goed maar voegde eraan toe dat hij dit werkstuk maar als voorlopig beschouwde en dat er volgens hem in de toekomst nog meer gemeentescholen dienden afgeschaft.

De liberale “Le Journal de Bruges” was niet mals met zijn commentaar op de stemming in de gemeenteraad en had helemaal niets opgemerkt van de tolerante opstelling van de overige meerderheid van de raadsleden.

“Notre paternelle édilité impose à la population brugeoise l’enseignement obligatoire congréganiste qui n’est que l’affamement intellectuel..

27. A. VERVENNE, *De “Area” te Brugge : Van Zondagsschool tot Beroepsschool, 19de-20ste eeuw*, in *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis*, 127, (1990), p. 221.

28. *Bulletin Communal...*, 1885, p. 37.

Cette mesure a sans doute pour but d'augmenter le nombre des illettrés...

Nous en sommes bien persuadés puisque l'administration communale commence par supprimer ses concurrents..

Les adversaires de l'enseignement communal lutteront tant qu'il y aura une école debout et un élève dans cette école...

Mais avant d'en arriver là, une réaction contre des apôtres l'ignorance aura fait justice dans tout le pays. Attendons !"
(Le Journal de Bruges, 25-1-1885)

Het "aannemen" van vrije scholen

Volgens de nieuwe schoolwet van 20 september 1884 mochten de gemeenten met de goedkeuring van de Bestendige Deputatie vrije scholen aanvaarden of "aannemen", d.w.z. subsidiëren. Daarvan maakten heel wat katholieke scholen gebruik. Te Brugge deden drie jongensscholen en twee meisjesscholen bij het stadsbestuur een aanvraag tot aanneming. Leden van de onderwijscommissie bezochten die scholen, telden de leerlingen en inspecteerden de lokalen en het personeel. Hun bevindingen werden in een rapport samengevat, aangevuld met de gevraagde subsidie²⁹.

Raadslid Herman trad op als rapporteur tijdens de zitting van 21 februari 1885. Samengevat kwam het verslag hierop neer :

- Jongensschool Venkelstraat : 350 leerlingen waaronder 15 betalende ; 4 klassen, 5 onderwijzers waarvan 4 met diploma ; vraagt 3500 fr. subsidie.
- Jongensschool St.-Maartensbilk : 500 leerlingen waarvan 20 betalende ; 8 onderwijzers waarvan er 4 zich voorbereiden op het behalen van de onderwijzersakte ; lokalen moeten aangepast worden ; vraagt 5000 fr. subsidie.
- Jongensschool Groeninge : 300 leerlingen waaronder 10 betalende ; 5 onderwijzers waarvan 1 gediplomeerd ; vraagt 3500 fr. subsidie.

29. *Ibidem*, p. 57-62.

- Meisjesschool Paalstraat : 300 leerlingen waaronder 30 betalende ; 5 onderwijzeressen waarvan 3 zich voorbereiden op het behalen van de onderwijzersakte ; lokalen moeten worden uitgebreid ; vraagt 2500 fr. subsidie.
- Meisjesschool Baliestraat : 200 leerlingen ; 4 klassen, 4 onderwijzeressen waarvan 1 gediplomeerd en 1 die zich voorbereidt op het behalen van de onderwijzersakte ; vraagt 2500 fr. subsidie.

De bespreking van dat rapport vond plaats tijdens de volgende raadszitting op 7 maart 1885³⁰. Tot een discussie kwam het niet, want alle raadsleden waren gunstig gestemd t.o.v. het aannemen van vrije scholen. Toch meende schepen Alfred Ronse het financiële aspect van de aanneming te moeten verdedigen. Daarmee wilde hij ongetwijfeld de liberale oppositie buiten de raad ontzenuwen. Ronse berekende dat één leerling in een gemeentelijke jongensschool 79 fr. per jaar kost en één leerling in een gemeentelijke meisjesschool 58 fr. Indien de voorgestelde subsidies aan de vrije scholen zouden goedgekeurd worden, dan zou één leerling in een aangenomen school 10 fr. kosten aan de stadskas. Financieel was het "aannemen" dus interessanter dan eigen scholen inrichten.

Het was opnieuw dr. E. Van Steenkiste die de eerste viool speelde tijdens die raadszitting. In een zeer lange toespraak gaf hij een historisch overzicht van de inspanningen van de katholieken voor het onderwijs en de opvoeding, en wees op de vele "weldaden" die daaruit voortvloeiden voor het mensdom. Maar hij kwam ook terug op zijn eis om meer gemeentescholen af te schaffen, om nog meer vrije scholen te kunnen aannemen. Naast het argument "geldverspilling" greep hij nu ook naar het argument "kwaliteitsonderwijs". Hij citeerde een reeks uitslagen van gemeentelijke en provinciale wedstrijden uit het nabije verleden, die gunstiger uitvielen voor de vrije broederschool dan voor de gemeentescholen³¹. Dit deed Van Steenkiste besluiten dat het onderwijs, gegeven door religieuzen, van betere kwaliteit was dan dat door leken verstrekt : "t Zijn de broeders die de beste leermeesters zijn, daar zij onderwijzen uit christelijke liefde

30. *Ibidem*, p. 88-94.

31. Dit blijkt evenwel niet uit de studie van G. Vreugde (zie n. 1), maar Van Steenkiste beperkte zich tot de school van de Broeders van Liefde te Brugge en dit voor de periode 1860-1879.

en niet uit hoogmoed, eerzucht of geldzucht, terwijl veel officiële onderwijzers slechts leven voor 't geld". Een dergelijke uitspraak wijst opnieuw op de onverzoenlijkheid die het raadslid aan de dag legde in tegenstelling tot zijn collega's in de gemeenteraad.

Het voorstel tot aanneming van de vijf vrije scholen werd unaniem goedgekeurd, alsook de voorgestelde subsidies³². Ook van die stemming in de gemeenteraad maakte de liberale pers gebruik om de publieke opinie ervan te overtuigen dat het er de katholieke stadsbestuurders enkel maar om te doen was het officieel onderwijs te benadelen. Die pers stak zijn afkeer voor de katholieke scholen ook niet onder stoelen of banken

“Après avoir enlevé les ressources à gauche, il faut les distribuer à droite sous forme de subside...

La plupart des instituteurs appelés à ce banquet, qui viendra grossir les subsides du gouvernement, ne sont pas diplômés... Ils enseignent l'ignorance dans des locaux malsains et insuffisants. Et voilà ce que l'on va faire dans la plus belle ville du pays, de l'enseignement organisé d'une manière si remarquable par le ministre libéral, qui avait relever Bruges. Mais c'est le sublime du genre clérical, de faire payer les congrégations déjà si riches par les contribuables, et ce sera bientôt fait". (Le Journal de Bruges, 22-2-1885).

De oefenschool van de Rijksnormaalschool

In het vooruitzicht van de oprichting van een Rijksnormaalschool te Brugge, had de stad in 1873 een stuk grond in de St.-Jacobsstraat afgestaan ter waarde van 150.000 fr³³. In ruil daarvoor zou in de oefenschool van die normaalschool aan 300 "arme" kinderen kosteloos onderwijs verstrekt worden, ter ontlasting van de stad. Maar van die overeenkomst of conventie was tot dan toe niets terecht gekomen, omwille van de gespannen verhouding tussen het katholieke stadsbestuur en de liberale regering. De oefenschool was on-

32. *Bulletin Communal...*, 1885, p. 95-96.

33. K. DE CLERCQ en M. VAN DER AUWERA, *De stichting van de Rijksnormaalschool te Brugge*, Gent, 1979, p. 37.

dertussen bevolkt met ca. 140 leerlingen uit meestal welstellende liberale families.

Nu de schoolstrijd achter de rug was en een katholieke minister voor het onderwijs verantwoordelijk was, kon de conventie wellicht uitgevoerd worden. Daarop had reeds dr. Van Steenkiste aangedrongen tijdens de gemeenteraadszitting van 25 januari 1885. Maar de onderwijscommissie wenste een herziening van de conventie van 28 juli 1873 en onderhandelde daarover met minister Thonissen. Het ontwerp van een nieuwe conventie, waarin de desiderata van de stad grotendeels waren opgenomen, werd door burgemeester Visart in de gemeenteraad voorgesteld op 22 augustus 1885³⁴. In plaats van 300 behoeftige jongens, zouden er slechts 200 in de oefenschool worden aanvaard, terwijl er 100 behoeftige meisjes naar de oefenklassen van de normaalafdeling verbonden aan de rijksmiddelbare school voor meisjes te Brugge mochten gestuurd worden. In een begeleidend schrijven had de minister erop aangedrongen dat de uitvoering van de conventie geleidelijk zou gebeuren, opdat de thans ingeschreven leerlingen hun studiejaren zouden kunnen afmaken en omdat er nog geen voldoende lokalen voorhanden waren om zoveel nieuwe leerlingen te ontvangen.

De discussie die volgde laaide hoog op³⁵. Heel wat raadsleden eisten de onmiddellijke uitvoering van de oorspronkelijke conventie, zodat nog een gemeenteschool kon opgeheven worden. Anderen waren alleen bereid de nieuwe conventie goed te keuren, wanneer aan die goedkeuring de opheffing van een gemeenteschool verbonden werd. En dat gebeurde. Na de stemming over de nieuwe conventie, die aangenomen werd met 13 stemmen vóór, 5 tegen en 1 onthouding, werd er gestemd over de opheffing van nog een gemeenteschool. Dit keer waren er 13 stemmen vóór en 6 onthoudingen. Welke school er zou gesloten worden, werd nog niet vastgelegd.

Tijdens de zitting van 26 augustus 1885 dienden de raadsleden Van Steenkiste, Demonie en van de Walle het voorstel in om de jongensschool nr. 2 "de Bolle" in de Kleine Kuipersstraat af te schaffen³⁶. Die school telde amper 100 leerlingen en was niet zo ver verwijderd van de

34. *Bulletin Communal...*, 1885, p. 363-365.

35. *Ibidem*, p. 366-385.

36. *Ibidem*, p. 392-393.

oefenschool in de Hugo Losschaertstraat. Een verzoekschrift gericht aan het stadsbestuur voor het behoud van "de Bolle" werd in de zitting van 12 september 1885 afgewezen³⁷. De ondertekenaars wezen erop dat na de eventuele sluiting van "de Bolle" er voor de kinderen uit West-Brugge geen officiële school meer op redelijke afstand te bereiken was. Maar bij nader onderzoek van de handtekeningen onder het verzoekschrift, bleek dat de ondertekenaars ofwel geen schoolgaande kinderen hadden, ofwel dat ze niet in West-Brugge woonden. Sommige handtekeningen waren ook onleesbaar.

Tenslotte werd de afschaffing van gemeenteschool nr. 2 unaniem goedgekeurd³⁸. Daardoor verminderde het aantal officiële scholen te Brugge niet, wel de inrichtende overheid en de plaats van één van die scholen.

Besluit

Nog onlangs poneerde prof. K. De Clercq in een historisch overzicht van het gemeentelijk onderwijs te Brugge: "Dertig jaar lang zullen de katholieken onafgebroken aan de macht blijven en moeten de liberalen lijdzaam toezien hoe revanche genomen wordt"³⁹.

Tot dit besluit komt men onbetwistbaar na lectuur van de lokale persorganen, zowel katholieke als liberale, die het smeulende vuur van de schoolstrijd nog geruime tijd aanwakkerden door een verbeteren pennestrijd te voeren, waarin onverdraagzaamheid en blind fanatisme de bovenhand hadden. Ook wanneer men de uitspraken leest van de gezaghebbende dr. Eugeen Van Steenkiste, één van de belangrijkste woordvoerders van de katholieke opinie te Brugge, kan men zich niet van de indruk ontdoen dat in dit milieu de geest van revanchisme duidelijk aanwezig was. Dat blijkt ook uit de tussenkomen van bisschop J.B. Faict, o.m. uit zijn contact met oud-minister V. Jacobs uit de kortstondige revanchistische regering-Malou.

37. *Ibidem*, p. 408.

38. *Ibidem*, p. 410. Zie ook H. VANDEN BERGHE, *De Onderwijspolitiek tijdens de 19de eeuw en het Stedelijk Onderwijs te Brugge*, in *Brugs Ommeland*, 30, (1990), nr. 4, p. 248.

39. K. DE CLERCQ, H. VANDEN BERGHE en V. VAN RENTERGHEM, *In dienst van het Stedelijk en gemeentelijk onderwijs. Herinneringen...*, Gent, 1988, p. 18.

In deze bijdrage werd aangetoond dat het voltallige college van burgemeester en schepenen en de haast voltallige Brugse gemeenteraad bezielde waren met een geest van gematigheid en verdraagzaamheid. Talrijke tussenkomen in de gemeenteraadszittingen bewijzen dit overduidelijk. Dat het aantal gemeentelijke scholen teruggebracht werd tot het aantal van vóór de schoolstrijd lag voor de hand, aangezien het aantal leerlingen er geenszins was toegenomen. Integendeel, het aantal leerlingen dat voor dit onderwijsnet koos, was met de helft gedaald. Maar het katholieke stadsbestuur - dat nota bene met geen politieke oppositie af te rekenen had - was helemaal niet van plan het aantal gemeentescholen eveneens te halveren en aldus de woede van het liberale bevolkingsdeel op de hals te halen. In die zin zaten de Brugse gemeentebestuurders op dezelfde golflengte als de gematigde regering Beernaert.

Dat de revanchisten te Brugge geen genoegdoening kregen blijkt overigens uit het aangehaalde schrijven van Mgr. Faict aan oud-minister Jacobs, waarin hij zijn beklag maakte over de "louwheid" van de Brugse burgemeester in het toepassen van de nieuwe schoolwet. Maar sterker nog is het argument dat het vrijwel enige op vergelding beluste raadslid Van Steenkiste de voorzichtige en gematigde aanpak van het schepencollege aanklaagde :

"Den 20ste september 1884 wordt er eene wet gestemd die ons toelaat een einde te stellen aan dien toestand en eerst heden 24 januari 1885 willen wij die wet toepassen. En op welke manier dan nog ! Trekken wij baten uit de voorschriften van die wet ? In 't geheele niet. Wij waren geketend en gekluisterd, de wet stelt ons op vrije voeten en in plaats van van die vrijheid te genieten, weigeren wij te roeren, en trekken niets uit de wet van al hetgeen zij belooft. De voorgestelde afschaffingen zijn ontoereikend !" ⁴⁰.

40. *Bulletin Communal...*, 1885, p. 27.

BIJLAGE

SCHOOLBEVOLKING IN BRUGSE GEMEENTESCHOLEN VOOR, TIJDENS EN NA DE SCHOOLSTRIJD

(1) geen betrouwbare cijfers beschikbaar

(2) alleen totalen bekend

(3) de getallen tussen haakjes betreffen het aantal ingeschrevenen in de "bewaarafdeling"

JONGENSCHOLEN	1878	1879	1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886
nr. 1 Potterierei (Van Gheluwe)	390	120	155	165	193	201	(1)	(2)	(2)
nr. 2 Kleine Kuipersstraat (De Bolle)	370	188	219	200	187	162			
nr. 3 Raamstraat	479	270	250	231	222	197			
nr. 4 Jeruzalemstraat			108	121	107	140			
TOTAAL	1239	578	732	717	709	700	549	622	
MEISJESSCHOLEN (3)									
nr. 1 St.-Jacobsstraat	482	366	426	311	360	347	(122)	(148)	(160)
nr. 2 Ganzestraat	355	246	318	275	248	244	(223)	(129)	(149)
nr. 3 Langerei (Sarepta)				105	153	146	(102)	(146)	(171)
TOTAAL	837	612	744	691	761	737	(223)	(129)	(443)
							484	354	(125)

